

KĀ MAINĪT ZOBU ĀRSTĒŠANAS METODI BĒRNIEM?

Uz šo jautājumu atbildi cenšas rast Rīgas Stradiņa universitātes pētniece, zobārste **Ilze MALDUPA**. Viņa īsteno pēcdoktorantūras pētniecības atbalsta projektu “**Jaunas neinvazīvas agrīna bērnu zobu kariesa ārstēšanas metodes**”.

Kāpēc izvēlēties piedalīties pēcdoktorantūras pētniecības atbalsta programmā?

Ar zinātņi līdz šim biju nodarbojusies gandrīz tikai hobija veidā. Tā zobārstniecībā notiek daudziem, jo tā ir ļoti praktiska nozare. Jau studiju laikā mēs pirmajā vai otrajā gadā sākam apgūt praktiskās iemaņas.

Studēt zobārstniecību izvēlas cilvēki, kuriem ir tendence gūt ātru rezultātu, darīt labu pacientam un uzreiz redzēt rezultātu. Mūsos ir ķirurga gēns, un, kā pirmajā kursā mums teica psihosomatisko saslimšanu pasniedzēja, “*jūs savu dabīgo agresiju realizējiet produktīvā veidā*”. Līdz ar to zobārstniecībā reti kāds nodarbojas tikai ar zinātņi – pārsvarā tā ir papildu aktivitāte. Taču ir ļoti labi apvienot klīnisko darbu ar pētniecību. Manā gadījumā pēcdoktorantūras programmas ietvaros veicu tieši klīnisko pētījumu. Tas šobrīd dod iespēju apvienot praktisko ārstēšanu ar zinātņi. Mans pētījums ir saistīts ar bērnu zobārstniecību. Es bērniem nodrošinu kariesa ārstēšanu, un tai pat laikā varu nodarboties arī ar pētniecību. Programma man bija saistoša arī ar to, ka pētnieka darbā bija jāstrādā uz pilnu slodzi. Mūsu katedrā šāda pētnieka pozīcija līdz šim nebija, tāpēc šo pozīciju bija nepieciešams izveidot pilnīgi no jauna. Turklāt tagad būs jau divi pētnieki – gan es, gan vēl arī viens viespētnieks.

Kā uzzinājāt par pēcdoktorantūras pētniecības atbalsta programmu?

Informācija par šo programmu bija publicēta Rīgas Stradiņa universitātes (RSU) mājaslapā. Par šo programmu biju dzirdējusi arī agrāk, kad vēl dzīvoju un strādāju Čīlē. Saņemot apstiprinājumu, ka varēšu piedalīties šajā programmā, tas bija papildu stimuls mūsu ģimenei pārcelties atpakaļ uz Latviju – parādījās darba iespēja jomā, kas man un vīram patīk, un ko mēs darītu arī tad, ja par to nemaksātu. Šobrīd mums gan tas ir algots darbs.

Kā izvēlēties tēmu, ko pieteikt pēcdoktorantūras pētniecības atbalsta programmai?

Man prātā bija vairākas tēmas, bet pēdējā laikā ļoti aktualizējās tas, ka bērniem tradicionālā pieeja zobu ārstēšanā īsti nedarbojas. Ja mēs maziem bērniem plombējam zobus, tad vidēji trešdaļa no plombētajiem zobiem vēlāk sāk sāpēt vai veidojas kāds iekaisums un rezultātā zobs ir jāizrauj. Tas ir balstīts Lielbritānijā veiktā pētījumā – kad mēs šos rezultātus uzzinājām, visi bijām ļoti pārsteigti, jo pētījuma grupā, kur vienīgā veiktā ārstēšana bija rekomendācija mājās tīrīt zobus ar fluorīdus saturošu zobu pastu, arī trešdaļa zobu tika zaudēti sāpju vai iekaisuma dēļ. Tātad, veicot sarežģītas manipulācijas zobārstniecības krēslā, tā prasot no bērna sadarbību ārstēšanas laikā vai arī izmantojot vispārējo narkozi, netiek panākts labāks rezultāts kā tad, ja mēs tikai pateiksim vecākiem: “*Turpiniet tīrīt zobus divas reizes dienā.*” Zobu ārstēšana vispārējā narkozē šobrīd ir kļuvusi ļoti populāra, tomēr es uzskatu, ka tai būtu jābūt izņēmuma stratēģijai, un līdzšinējo pētījumu rezultāti arī liecina, ka mums jāpāriet uz mazāk invazīvām metodēm.

Pirmo reizi par sudraba diamīna fluorīdu es dzirdēju 2008. gadā vienā starptautiskā kongresā. Kad atbraucu un par to stāstīju kolēģiem, RSU profesore Anda Brinkmane minēja, ka jau 1970. gados tas ticis pētīts un bijis mēģinājums to ieviest arī Latvijā. Taču, pārklājot zobus ar sudraba diamīna fluorīda laku, zobi paliek tumši un melni. Mums ir augsti estētiskie standarti, tāpēc bija šaubas, vai šī metode atnāks arī līdz Latvijai. Toreiz arī mēs studentiem mācījām, ka visi bojātie zobi noteikti ir jāsalabo, līdz ar to šāda pieeja likās neiespējama. Bija priekšstats, ka šādas fluorīdu lakas labi darbojas lielos reģionos, piemēram, ASV, Ķīnā, kur zobārstu pieejamība nav iespējama tik labā līmenī kā mazajā Latvijā. Tur medmāsa var aizbraukt un zobus bērniem nosmērēt ar šo laku, apturot zobu tālāku bojāšanos. Tāds bija mūsu sākotnējais skatījums uz šo metodi. Taču, jo vairāk strādā, jo vairāk redz bērnu ciešanas bojāto zobu dēļ, jo vairāk saproti, ka tradicionālas metodes nestrādā un jāmeklē citas. Viena metode bija sudraba diamīna fluorīda izmantošana, par kuru mēs jau zinājām, ka tas strādā. Bet ir arī citi produkti, piemēram, preparāts, kurā sudraba vietā

ir vara joni, kā arī fluorīdi tādā pašā koncentrācijā. Tas liekas ļoti līdzīgs sudraba diamīna fluorīdam, un tam vajadzētu nodrošināt to pašu spēju apturēt bojājumus, bet bez negatīvā blakusefekta – melnās pigmentācijas. Un mēs, kā pētnieki, ļoti gribējām zināt, vai tā ir taisnība.

Mēs sazinājāmies ar šo līdzekļu ražotājiem, lai saņemtu visu nepieciešamo informāciju. Viņiem bija tikai in vitro pētījumi. Tika uzrunāti arī starptautiskie eksperti, kuri 2020. gadā ir publicējuši vadlīnijas par bērnu zobu ārstēšanu, un arī viņu uzskats ir tāds, ka šobrīd varam pašauties tikai uz sudraba diamīna fluorīdu tieši tāpēc, ka otrai lakai nav klīnisko pētījumu.

Praktiski tas nozīmē, ka bērnam, kuram ir zobu bojājumi, tos apsmērē ar speciālu, caurspīdīgu laku. Tā gan nav kā nagu laka, kas pārklāj zobu, bet viela, kas iesūcas zobā un kādu laiku tur paliek un darbojas, stiprinot zoba ārējo daļu. Šī metode panāk līdzīgu efektu, kā zobu tīrīšana, kurai ir divi galvenie mērķi – mehāniski notīrīt zobu aplikumu un piegādāt zobam fluorīdu.

Pirmais, ar ko sākām, un ko visi kolēģi vēlējas noskaidrot, vai tiešām šī metode sniedz labumu zobu ārstēšanā, uzzinot, vai šī otra laka ir tik pat efektīva, kā pirmā, kas satur sudrabu. Tā bija mūsu Bērnu nodaļas gandrīz visu speciālistu ideja, un savā starpā arī vienojāmies, ka iesniegšu šo tēmu pēcdoktorantūras projektam. Tagad pētījumā iesaistīti ir vēl septiņi kolēģi.

Cik plašs ir jūsu pētījums? Un kad sagaidāmi pētījuma rezultāti?

Klīniskajā pētījumā ir jāsavāc 420 pacientu liela grupa, jo ir sešas, dažādas ārstniecības metožu grupas. Mēs pārbaudām arī divus dažādus aplikāciju protokolus, no kuriem viens ir klasiskais, kas līdz šim ir uzrādījis labākus rezultātus – laku aplikāciju veic ar 6 mēnešu intervālu. Otrs ir mūsu izdomāts, balstīts uz zināšanām par fluorīda spēju remineralizēt dentīnu, un šī protokola ietvaros aplikācijas ar visām lakām veicam četras reizes ar nedēļas intervālu.

Pētījuma gala rezultāti sagaidāmi pēc diviem gadiem. Tad zināsim, kura laka un kurās situācijās strādā labāk un pie kāda protokola. Rezultātā tuvāko gadu laikā mums būs jāmaina pieeja, kā ārstējam piena zobus. Jāmaina arī zobārstu un bērnu vecāku priekšstats, ka ne jau vienmēr zoba plombēšana ir vienīgais risinājums. Zobu var salabot, bet, ja nemainās zobu kopšanas un ēšanas paradumi, tad risinājums būs īslaicīgs – kariess turpināsies plombētajā un citos zobos. Nav viegli mainīt ierastos priekšstatus, tāpēc šī gada septembrī Latvijas Bērnu zobārstniecības sēdē par savu pētījumu informēju arī citus zobārstus, bet informatīvais un izglītojošais darbs ir jāturpina.

Vēlējos arī uzsvērt, ka savā pētījumā pieturamies pie stingras objektivitātes, norobežojoties no šo līdzekļu ražotāju ietekmes. Mums ir svarīga datu pareizība. Paralēli mēs veicam arī divas aptaujas. Viena ir starp zobārstiem, jautājot, kā viņi pieņemtu šādas jaunas ārstēšanas metodes. Otra aptauja ir starp bērnu vecākiem, lai saprastu, cik viņi ir gatavi pieņemt šo jauno metodi. Pirmie rezultāti rāda, ka puse no bērnu vecākiem labprāt izvēlētos šādu ārstēšanu ar laku, pat ja būtu šāda melna zobu pārkrāsošanās, turklāt pat priekšzobos. Aptauja gan vēl turpinās, bet tā jau tagad apliecina, ka zobārstiem daudz drošāk un aktīvāk jāpiedāvā šī metode. Protams, pacientiem ir tiesības izvēlēties starp bioloģiskāku pieeju, kad mēs īpaši neiejaucamies un cenšamies noturēt, lai caurumi zobos nepaliek lielāki, un bērnam zobi nesāktu sāpēt, vai arī piedāvājam tradicionālāku pieeju, kur mums jāņem vērā, ka var būt komplikācijas. Protams, arī pirmajā gadījumā var būt komplikācijas – ja vecāki nerūpējas par bērnu zobu higiēnu, tad zobu saslimšana var progresēt. Jāņem gan vērā arī tas, ka mūsdienās zobu plombas un zobu labošana tehnoloģiski ļoti attīstās. Trešā pieeja ir ātra un invazīva, kad bērnam vispārējā narkozē salabo bojātos zobus un izņem visus, kuriem ir infekcijas risks. Katram pacientam būs savs labākais risinājums, bet svarīga ir šī izvēles iespēja. Minētās laka var izmantot arī gados veciem pacientiem vai cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, arī veseliem pieaugušajiem – specifisku zobu bojājumu veidu gadījumos.

Ko jums deva dalība programmā? Vai tā deva arī personisku izaugsmi?

Jā, protams. Mēs katrs varam daudz ko darīt arī tad, ja mums neviens to neprasa, taču tam bieži nav tik labu rezultātu. Labāk ir tad, ja kāds “no augšas” ir licis man sasniegt kādu rezultātu; tad arī tiek sekots līdzī procesam un iegūtiem rezultātiem būs būtiskāka ietekme. Šajā gadījumā ļoti palīdzēja programmas kopējās prasības, tai skaitā komunikācija ar sabiedrību. Rezultātā arī manis pētītā tēma sabiedrībā kļuvis populārāka un iegūs lielāku atpazīstamību. Tieši tāpēc mēs arī

izveidojām mājaslapu www.bernuzobi.lv, un popularizējam šo pētījumu sociālajos tīklos. Izmantojot šos kanālus, mēs panācām lielu atbalstu mūsu pētījumam un anketas aizpildīšanai. Mājaslapā mūsu zobārstu komanda kopā ar saviem bērniem popularizē fluorīdus saturošu zobu pastu izmantošanu, dodot ziņu sabiedrībai, cik svarīgas ir rūpes par zobiem maziem bērniņiem. Mājaslapā ir arī aprakstīts mans projekts pēcdoktorantūras programmā. Dalība programmā un strādājot kā pētniekam, nozīmēja arī lielu personisko izaugsmi – apguvu jaunas zināšanas un daudz vairāk mācījos sava pētījuma jomā. Dalība programmā arī deva plašāku atpazīstamību starptautiskajā pētnieku sabiedrībā.

Kā jūs raksturotu pieteikšanās procesu – vai tas bija viegls, vai sarežģīts?

Ja to dara pirmo reizi, kā tas bija man, tad tas ir ļoti sarežģīti. Bija jāaizpilda daudz dažādu dokumentu, kas bija jāraksta specifiskā valodā. Nepietika tikai ar zinātniskās metodoloģijas zināšanām. Bija daudz citas lietas, kas bija man jāiemācās, piemēram, projekta administratīvā puse. RSU atbalsta departamenti ļoti palīdzēja ar dokumentu sagatavošanu. Liels paldies viņiem! Universitātē ir ļoti labi sakārtota sistēma; ir cilvēki, kas palīdz sakārtot projektu administratīvo pusi, un kas dalās savā pieredzē projekta pieteikuma gatavošanā.

Sagatavoja **Edijs Šauers**

Avots: "Zinātnes Vēstnesis", Nr. 17 (601), 2020. gada 19. oktobris